

UDC: 347.78(045)(575.1)

KIBERMAKONDA AVATARLARNING INTELLEKTUAL MULK OBYEKTI SIFATIDA TUTGAN O'RNINI

Norqulov Akbar Uroqovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
mustaqil izlanuvchisi
ORCID: 0000-0001-9550-4698
e-mail: akbarnorqulov@92gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada kibermakon, uning paydo bo'lishi, rivojlanish asoslari va ijtimoiy tarmoqlar bilan o'zaro bog'liq jihatlari atroflicha o'rganib chiqilgan. Kibermakondagi huquqiy tartibga solish tartib-taomillari, uning huquqiy tabiati, kibermakon haqida olimlarning fikr-mulohazalari ilmiy tahlil qilib o'tilgan. Kibermakondagi ijtimoiy munosabatlar, internet olamidagi yangi munosabatlar, ularning tushunchasi, mazmun mohiyati hamda ahamiyati, kibermakondagi ijtimoiy munosabatlarning yangi obyektlari hisoblanmish avatarlarga alohida urg'u berilgan. Avatarlarning virtual dunyo, umuman kibermakon bilan bog'liq jihatlari, bu borada olimlarning keltirgan fikr va tavsiyalari maqolada o'z aksini topgan. Shuningdek, avatarlarning kibermakondan qonuniy foydalanish chegaralari va usullari ilmiy tahlil qilingan. Bu boradagi statistik materiallar ham keltirib o'tilgan. Kibermakonda nomoddiy ne'matlarning himoya qilinishi, tartibi va turlari, usullari yoritib berilgan. Shu bilan bir qatorda, avatarlarning intellektual faoliyat natijasi ekanligi, intellektual mulk obyekti hisoblanishi, ularning asosi sifatida olimlar tomonidan berilgan ilmiy ta'riflar tahlil qilingan. Bundan tashqari, avatarlarning intellektual mulk obyekti hisoblanishi xalqaro va milliy normalar asosida o'rganib chiqilgan. Kibermakonda avatarlarning intellektual mulk obyekti sifatida bevosita tartibga solishga qaratilgan mexanizmni yaratish hamda bu borada raqamli huquqni yanada rivojlantirish kerakligi haqida fikrlar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: kibermakon, avatar, raqamli huquq, ijtimoiy tarmoq, internet.

РОЛЬ АВАТАРОВ КАК ОБЪЕКТОВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В КИБЕРПРОСТРАНСТВЕ

Норкулов Акбар Уракович,
самостоятельный соискатель
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье подробно изучается киберпространство, его возникновение, основы развития и аспекты, связанные с социальными сетями. Научно проанализированы процедуры правового регулирования киберпространства, его правовая природа, мнения ученых о киберпространстве. Особое внимание уделено социальным отношениям в киберпространстве, новым отношениям в мире Интернета, их понятию, сущности и значению, а также аватарам, которые являются новыми объектами социальных отношений в киберпространстве. В статье отражены аспекты аватаров, связанные с виртуальным миром, киберпространством в целом, мнения и рекомендации ученых на этот счет. Также научно анализируются пределы и способы легального использования аватаров в киберпространстве. В связи с этим приводятся статистические данные. Объясняются порядок, виды и методы защиты нематериальных

благ в киберпространстве. Кроме того, проанализирован тот факт, что аватары являются результатом интеллектуальной деятельности, считающиеся объектом интеллектуальной собственности, изучены научные определения, данные учеными в качестве их основы. Кроме того, аватары рассмотрены как объекты интеллектуальной собственности на основе международных и национальных норм законодательства. Высказано мнение о необходимости создания механизма прямого регулирования аватаров как объекта интеллектуальной собственности в киберпространстве и дальнейшего развития цифрового права в этой связи.

Ключевые слова: киберпространство, цифровой мир, общение, социальные сети, аватар, Интернет.

THE ROLE OF AVATARS IN CYBERSPACE AS AN OBJECT OF INTELLECTUAL PROPERTY

Norqulov Akbar Uroqovich,
Independent Researcher,
Tashkent State University of Law

Abstract. This article discusses cyberspace in detail, its appearance, the basics of development, and aspects related to interaction with social networks. A scientific analysis of the legal regulation of maintaining order in cyberspace was carried out, and its legal nature and scientists' reviews of cyberspace were analysed. Special emphasis is paid to avatars, which are considered means of social relations in cyberspace, their concept, essence, and significance of content, and new objects of social relations in cyberspace. The article reflects the characteristics of avatars associated with the virtual world, cyberspace in general, and the opinions and recommendations of scientists in this regard. There was also a scientific analysis of the characteristics of avatars associated with cyberspace, as well as the limits and methods of their legitimate use. In this regard, statistical materials conducted by scientists were also cited. Protection, order, types, and methods of intangible benefits are distinguished in cyberspace. Alternatively, the fact that avatars are the result of intellectual activity, and considered objects of intellectual property, scientific definitions given by mature scientists as their basis are analyzed, in addition, the calculation of avatars as objects of intellectual property is studied on the basis of international and national norms. In cyberspace, opinions were expressed on the need to create a mechanism aimed at the direct regulation of avatars as an object of intellectual property, as well as the further development of digital law in this regard.

Keywords: cyberspace, avatars, digital world, communication, social network, internet.

Kirish

Bugungi axborot dunyosining shiddat bilan rivojlanib borishi insonlar o'rtasidagi turli munosabatlarni o'rnatish uchun asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Ijtimoiy muloqotning tobora rivojlanib borishi bilan insoniyat o'rtasidagi ko'plab jarayonlar, jumladan, kishilar o'rtasidagi turli bitimlar, davlat organlari bilan bo'ladigan ko'pgina muloqot jarayonlari ham aynan ijtimoiy tarmoqlar orqali amalga oshirib kelinmoqda. Xususan, fuqarolarning ma'lum bir qonun loyihalariga nisbatan fikrlari, kons-

truktiv takliflari, garchi ular ijtimoiy tarmoqlar orqali bildirilayotgan bo'lsa-da, inobatga olinmoqda.

T. Teylorning bildirishicha, kibermakondagi biron-bir vizual tasvirga ehtiyoj shaxsning o'z virtual belgisini yaratishga undaydi [1].

E. Rassolning fikricha, kibermakon bizni o'rab turgan yangi raqamli dunyo va u huquqsiz mavjud bo'la olmaydigan alohida olam sifatida ta'riflanadi [2].

Bundan ko'rinib turibdiki, kibermakon deb atalmish yangi virtual dunyoni ochish

uchun insoniyat har qachongidan ko'proq harakat qilishi kerak. Kibermakon bor va u yildan yilga rivojlanib bormoqda.

Ahamiyatli jihat bugungi kundagi transchegaraviy hisoblangan kibermakondagi yangi munosabatlar, masalan, avatarlar, ulardan foydalanish chegaralari va ularga bo'lgan huquqlarni aniqlash hali to'liq o'rganilmagan va mazkur vazifa olib borilayotgan ilmiy tadqiqot ishining asl maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda avatarlar kibermakon foydalanuvchilari tomonidan turli ijtimoiy tarmoqlarda, platformalarda, messenjerlarda, chatlarda foydalaniladigan obyektlardan biriga aylanib bormoqda.

Bilish mumkinki, axborot telekommunikatsiyalari tobora rivojlanib borayotgan davrda har bir inson o'zi istab yoki istamasdan turli ijtimoiy tarmoqlarga murojaat qilishga majbur bo'ladi. Kibermakondagi ijtimoiy tarmoqda munosabatga kirishishdan oldin shaxsiy kabinetida biron-bir surat joylashtirishi maqsadga muvofiq hisoblanadi. Mazkur holatda turli ijtimoiy tarmoqlarda surat joylashtirgandan so'ng munosabatga kirishish kerak degan qoida mavjud emas, balki surat joylashtirishdan ko'zlangan asosiy maqsadlardan biri shaxsiy kabinet egasi tomonidan yuborilayotgan ma'lumotlarning ishonchliligi yoki askincha ekanligiga ta'sir ko'rsatadi.

Kibermakonning ramziy belgisiga aylanib borayotgan avatarlar – kibermakonda yashovchi insonlar, uy hayvonlari yoki boshqa xayoliy belgilarni tasvirlaydigan haqiqiy yoki xayoliy moslashtirilgan shaxsiy belgilar hisoblanadi.

Material va metodlar

Mazkur sohada tadqiqotni amalga oshirish davomida tadqiq etilgan soha sifatida kibermakon, kibermakondagi munosabatlar, obyektlar va ular bilan bog'liq huquqiy tomonlar o'rganildi.

Yig'ilgan ma'lumotlar doirasida kibermakon, virtual olamdagi barcha ijtimoiy muno-

sabatlar va ularni huquqiy tartibga solishga qaratilgan huquqiy yechimlar birma-bir tahlil qilindi.

Tadqiqot ishida tizimli tahlil qilish, tarixiy holatlarni xalqaro mansablar asosida taqqoslash, ilmiy asoslantirish va isbotlash, tizimli-mantiqiylik, qiyosiy-huquqiy, ilmiy manbalarni kompleks tadqiq etish, induksiya va deduksiya usullari tahlil qilingan.

Xususan, mavzu predmeti bo'yicha va tadqiqot obyekti sifatida xalqaro huquqiy normalar va milliy huquqiy normalar asosida tizimli tahlil etilgan.

Mavjud holatlar kibermakon, kibermakondagi ijtimoiy munosabatlar, avatarlar, ularning kelib chiqish tarixi, rivojlanish va intellektual mulk obyekti sifatida baholanishining asosiy mezonlari tahlil qilib o'tilgan.

Ilgari surilgan fikrlar, yondashuvlar milliy va xorijiy manbalar asosida o'rganib chiqilgan.

Tadqiqot natijalari

Bugungi kundagi axborot texnologiyalari sohalarining rivojlanib borishi bilan kibermakon, undagi ijtimoiy munosabatlar, ulardan foydalanish chegarasi, shuningdek huquqiy nuqtayi nazardan tartibga solish ilmiy ishning asosiy jihatlaridan biri hisoblanadi.

Kibermakon haqida dastlabki qarashlar 1984-yilga borib taqaladi. 1984-yilda amerikalik yozuvchi U. Gibsonning jamiyat va raqamli texnologiyalar haqidagi "Neyroman" romanida keltirilgan [3].

Kibermakon, virtual dunyo degan tushunchalar bugun kirib kelgan yangi termin sifatida baholanmaydi. O'tgan davr mobaynida axborot davrining rivojlanishi kibermakon haqida yanada ko'proq ma'lumotlar olish zaruriyatini qo'yimoqda.

Y. Dobrinskaya zamonaviy dunyoda kibermakon faqat axborotlar va texnologiyalar to'qnashadigan joyga nisbatan ishlatilishini aytib o'tgan [4].

N. Jeyk, R. Berkmanlarning ta'kidlashicha, kibermakon bizni o'rab turgan muhit-

ning elektron ko‘rinishi hisoblanib, bugungi zamonaviy dunyoning barcha jihatlarini o‘zgartirib o‘ziga moslashtirayotgan parallel dunyo sifatida ishlash, sayohat qilish, muloqot, ma’lumotlarni jo‘natish va saqlash, savdo qilish, ko‘ngilochar va insoniyat hayotining boshqa jabhalarini raqamli tarzda tashkil etishdir [5].

L. Yefemovanning ta’rificha, kibermakon qonuniy ravishda mavjud bo‘lgan va barcha mamlakatlarda har kuni millionlab operatsiyalar bilan ta’minlagan gallyutsinatsiyadir. Kibermakon bugungi kunda elektron obyektlar o‘rtasidagi o‘zaro katta hajmdagi ma’lumotlar tarqatish, tiklash, almashish va boshqarish imkoniyatini yaratib beradigan dunyo hisoblanadi [6].

Kiberdunyo deb atalmish makonda yangi muhit, insonlar uchun yangilangan sharoit sifatida yildan yilga rivojlanib sayqal topib bormoqda. Tabiiyki, insonlar ham rivojlanayotgan kibermakonda munosabatlar qatnashchisiga aylanmoqda.

D. Bilayevaga ko‘ra, insonlarning kibermakonda ishtirokini quyidagicha asoslash mumkin [7]:

- muloqot jarayoni;
- ish jarayoni.

Kibermakonda sodir bo‘ladigan barcha munosabatlar mazkur ikki umumiy holat bo‘yicha birlashadi.

Kibermakon transchegaraviy hisoblangani bois turli munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish, undagi munosabatlarni huquqiy himoya qilish mexanizmlarini ishlab chiqish hamda mualliflarning huquq va manfaatlarini belgilangan tarzda himoya qilishni ochib berish olib borilayotgan ilmiy tadqiqot ishining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Kibermakon o‘zida ko‘plab munosabatlarni jamlagan keng dunyo hisoblanadi. Undagi ayrim munosabatlar huquqiy jihatdan haligacha o‘z yechimini topgani yo‘q. Shunday tartibga solinmagan munosabatlardan biri avatarlar. Avatarlardan foydalanishning tegishli

tartibda qonuniy himoya qilish asoslari hali o‘rnatilmagan.

J. Greysning ta’kidlashicha, **“avatar”** so‘zi qadimgi sanskrit tilidagi **“avatara”** so‘zidan olingan bo‘lib, **“tushish”** degan ma’noni anglatadi. Qadimgi hindshunoslikda “o‘lmas mavjudotning mujassamlanishi”ni bildiradi. Hindlarda o‘z ishonuvchilarining insonlarga ko‘mak berish maqsadida yerga kelishiga ishoniladi [8].

D. Bilyevaga ko‘ra, zamonaviy dunyoda avatarlar shaxsiy belgining yaratilishi hisoblanadi [9].

J. Belislining izohlashicha, avatar eng umumiy ma’noda “kompyuter texnologiyalari” orqali yaratilgan grafik tasvir hisoblanadi [10].

Y. Antonova va S. Deminovanning ta’kidlashicha, avatarlar foydalanuvchining kibermakonda boshqa bir shaxsning diqqatini tortuvchi, jalb qiladigan vosita sifatida qoraladi [11].

D. Pogonsevning keltirishicha, avatarlar ijtimoiy tarmoqlarda muloqotga kirishishdan oldin shaxsning o‘zligini yashirish uchun ishlatiladigan surat hisoblanadi [12].

D.V. Pyatkov, M.D. Pyatkova va A.A. Serebryakovlarning aytishicha, avatarlarning bir qator ko‘rinishlari mavjud, xususan, o‘yin personaji; foydalanuvchining surati; algoritmi; raqamli obyekt; ramziy belgi kabilarda ishlatilishi mumkinligi isbotlab berilgan [13].

Bundan ko‘rinib turibdiki, avatar rasm ko‘rinishida kibermakonda foydalaniladigan predmetdir. Avatardan ijtimoiy tarmoqlarda foydalanishdan asosiy maqsad o‘zini namoyon qilishdir.

Ijtimoiy tarmoqlarda avatarlardan foydalanuvchining ichki dunyosini ochib berishda foydalanib kelinmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlarda avatarlardan taxallus sifatida qo‘llashda ham foydalanib kelinadi. Uning taxallus sifatida foydalanilishi shaxsning mulki bilan, jumladan, intellektual mulki bilan bog‘liq jihatidan ham tahlil qilish ham mumkin.

Yuqorida ta'kidlanganidek, avatarlar ijtimoiy tarmoqlarda foydalanuvchi tomonidan o'zini namoyon qilish uchun ishlatilgan rasm, kartinka ko'rinishida bo'lishi mumkin. Avatarlar nafaqat rasm yoki kartinka ko'rinishlari bilan, balki yozuv ko'rinishida ham bo'lishi mumkin.

Bundan ko'rinadiki, avatarlar rasm sifatida tasniflanadigan bo'lsa, bu to'g'ridan to'g'ri intellektual mulk obyekti hisoblanishini bildiradi.

1971-yil 24-iyuldagi Adabiy va badiiy asarlarni huquqiy muhofaza qilish to'g'risidagi Bern konvensiyasi, 1967-yilda Stokholmda qabul qilingan Butun jahon intellektual mulk tashkilotini tashkil etish to'g'risidagi konvensiyada intellektual mulk huquqi obyektlari doirasi belgilab berildi.

O. Oqyulov Butun jahon intellektual mulk tashkilotini tashkil etish to'g'risidagi konvensiyaning qabul qilinishi bilan intellektual mulk tushunchasi ma'lum ma'noda huquqiy asosga ega bo'lganini aytib o'tdi [14].

Keltirilgan holatlardan aniqlash mumkinki, kibermakondagi avatarlar ham intellektual mulk obyekti hisoblanishini yana bir bor isbotlab beradi. 1883-yilgi Sanoat mulkini himoya qilish to'g'risidagi Parij konvensiyasi, 1971-yilgi Adabiy va badiiy asarlarni muhofaza qilish to'g'risidagi Bern konvensiyasi, 1970-yilgi Madaniy boyliklardan noqonuniy ravishda foydalanish, olib ketish va ularga bo'lgan egalik huquqini o'zgaga berishni rad etish va oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risidagi Parij konvensiyasi, 2006-yilgi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonunlarda intellektual mulk natijalarini qonuniy himoya qilish holatlari aniq ko'rsatib o'tilgan.

Shu o'rinda avatarlar ham mazkur intellektual mulk obyekti hisoblanishi mumkinmi, degan savol paydo bo'lishi mumkin.

Kibermakondagi ijtimoiy tarmoqlarning asosiy yuziga aylanib borayotgan avatarlar ham shaxsning intellektual faoliyati natijasi hisoblanadi.

Intellektual faoliyat natijalari inson faoliyatining oliy ko'rinishi, uning ijodiy faoliyati bilan bog'liq jarayonlarni o'z ichiga oladi.

Intellektual mulk natijalariga quyi-dagilarni keltirib o'tish mumkin. Ular quyi-dagilar:

- Fan, adabiyot, san'at asarlari, eshittirish yoki ko'rsatuv tashkilotlarining mahsulotlari;

- Ixtirolar, foydali modellar, sanoat namunalari;

- Seleksiya yutuqlari;

- Oshkor etilmagan axborot, ishlab chiqarish sirlari (nou-xau) va boshqalarni keltirib o'tish mumkin [15].

Keltirilgan ushbu holatlardan aniqlash mumkinki, kibermakondagi avatarlar ham intellektual mulk obyekti hisoblanishini yana bir bor isbotlab beradi.

Intellektual mulk natijasiga badiiy asarlarni, ijod namunalarini kiritib o'tish mumkin [16].

Kibermakonda yaratilgan avatarlarni ham asar sifatida tasniflab o'tishimiz mantiqiy holat hisoblanadi.

Bir so'z bilan aytganda kibermakonda foydalanuvchining o'zligini namoyon qilish uchun ishlatiladigan raqamli fotosurat hisoblanadi. Avatarlar raqamli dunyoning ajralmas qismi hisoblanadi. Bilamizki, raqamli dunyo (Kibermakon) – to'liq tartibda kompyuter texnologiyasi orqali muloqotga asoslangan ijtimoiy hayot tushuniladi.

Intellektual mulkning yangi obyektlari sifatida fan va texnikaning aynan qanday yutuqlari tan olinishi lozimligi, aqliy ijodiy faoliyatning yangi turlarini va natijalarini huquqiy maqomini belgilash maqsadga muvofiq holat hisoblanadi [17].

Bundan bilish mumkinki, intellektual mulk obyektlarini turlarga batafsil ajratgan holda ularning huquqiy maqomini belgilashning aniq mezonlarini keltirib o'tish maqsadga muvofiqdir.

Ushbu ijtimoiy muloqotlarda foydalanuvchilar avatarlar deb atalib kelinadigan

turli grafik modellar orqali bir-birlari bilan o'zaro aloqada bo'lishadi. Mazkur ijtimoiy hayotdagi avatarlar kompyuter grafiklari orqali tasvirlanadigan rasmlar yoki boshqa bir ko'rinishdagi suratlar hisoblanadi. Foydalanuvchilar o'z avatarlarini istalgan vaqtda va har qanday usulda o'zlari bemaol boshqaradilar.

Avatarlar anonimlikka asoslangani uchun kibermakonda ikki kishi o'rtasidagi muloqotning ham anonim bo'lishini ta'minlab beradi. Avatarlarning xatti-harakati va tashqi ko'rinishi ularni profilga yoki ijtimoiy tarmoqqa joylashtirgan shaxsning harakatlariga bog'liq bo'ladi [15].

Bunda foydalanuvchi avatarni istalgan shaklda namoyon qilib berishi mumkin. Istasa, biron-bir mashhur insonning suratini yoki qandaydir bir hayvonning rasmini joylashtirib anonim shaklda muloqotini davom ettirishi mumkin.

Aksariyat hollarda ko'plab internet foydalanuvchilari, ijtimoiy tarmoq faollari hamda blogger-jurnalistlar o'z platformalarida tarqatayotgan ma'lumotlarining yanada ishonchililigini oshirish maqsadida turli avatarlarning o'rniga o'z fotosuratlarini joylashtiradilar. Kibermakonda avatlardan foydalanish emodzi singari foydalanuvchining diqqat e'tiborini tortish hisoblanadi.

Masalan:

1-qarash
(fotosuratni to'g'ri qabul qilish)

Buyum, suviner, sovg'a oq, qizil rang, mexanik, qimmatbaho

2-qarash
(taxmin qilingan shaxs bilan bog'liqligi)

Boy, sevimli, hashamdor, yaxshi did, kibarlik

1-rasm

Keltirilgan mazkur avatarga bo'lgan ikki xil qarashni ko'rishimiz mumkin.

Birinchi izohda soatning oddiy buyumlighi, faqat insonlar uchun ekanligi, rangi va boshqa tashqi belgilariga e'tibor berilgan.

Ikkinchi izohda esa avatarda butunlay boshqacha ma'noni ko'rishimiz mumkin. Bunda esa yoshi katta kishi ekanligi, yuksak did sohibi ekanligi, kibarligi hamda boy ekanligini ko'rish mumkin [16].

Mazkur holatdan bilib olishimiz mumkin, kibermakondagi avatarni aniqlab olishning ikki xil usuli mavjud.

Birinchi usul: Ijtimoiy tarmoqlarning obyektiga aylanib borayotgan avatarlarning aynan nima ekanligini tushunib olish talab etiladi. Bunda asosiy e'tibor uning shakliga qaratiladi. Misol uchun, qo'yilgan avatar fotosurat yoki kichik formatdagi video (GIF) ekanligiga e'tibor beriladi.

Ikkinchi usul: foydalanuvchi tomonidan joylangan avatar o'rganilish natijasida shaxs haqida tasavvurlar paydo bo'lishni boshlaydi.

Bu holat bo'yicha rus olimlari tomonidan kichik eksperiment o'tkazilgan. Bunda bir guruh talabalar (anchadan beri bir-birlari bilan tanish bo'lgan talabalar) ma'lum bir saytdan boshqa bir kursdosh do'stlari tomonidan tayyorlab qo'yilgan avatarlarni olib ularni tahlil qila boshlagan. Maqsad avatarlarni tayyorlagan insonlarni aniqlash va ularga ta'rif berish kerak edi. Avatarlarni olgan talabalar ularni birma-bir tahlil qilishi natijasida ushbu avatarni qaysi do'sti tayyorlaganini taxmin qilishdi va ularning aksariyat taxminlari to'g'ri chiqdi. Bundan avatarlar kibermakonning asosiy ishtirokchilaridan hisoblangan shaxslarning barcha jihatlarini ochib berishi mumkinligini bilib olish mumkin.

Kibermakonda sodir bo'ladigan munosabatlarining kengayib ketishi natijasida avatlarga bo'lgan huquqlarni huquqiy jihatdan tartibga solishni taqozo etadi [17].

Mazkur holatdan bilish mumkinki, avatlar orqali shaxs o'zini namoyon qilishni qolganlarga bildirib o'tmoqchi bo'ladi.

Kibermakonda avatardan foydalanishning o'ziga xos xususiyati – shaxs virtual muloqotga kirishganda ijtimoiy mavqeyidan, yoshi, kasbi va boshqa holatlaridan xoli bo'lgan holda faoliyatini davom ettirishi mumkin. Mazkur holatning asosiy jihati avatar taxallus sifatida ham namoyon bo'ladi.

Rus tadqiqotchilari Y.A. Antonovoy, S.A. Deminoy o'z ilmiy izlanishlarida 600 ga yaqin avatlardan iborat profillarni o'rganganda, ularning atigi 2,7 % qismida o'z fotosuratlaridan foydalangani kuzatilgan [18].

Shu o'rinda kibermakonda avatardan qonuniy foydalanishni qanday amalga oshirish mumkin? Degan savol tug'ilishi mumkin.

Bu esa ulardan muallifning rozilgisiz foydalanish mumkin emasligini, qonuniy nuqtayi nazardan ham, amaliy nuqtayi nazardan ham ruxsatsiz foydalanish mumkin emasligini bildiradi.

Shuni qo'shimcha qilish kerakki, kibermakonda avatlardan foydalanishda turli ruxsatnomalar orqali amalga oshirilishi mumkin.

Transchegaraviy hisoblangan kibermakonda avatlardan qonuniy foydalanishda qo'llanadigan yo'llardan biri ruxsatnoma yoki litsenziyani olish hisoblanadi. Mazkur holatda butun dunyo tan olgan ayrim turdagi litsenziyalardan foydalaniladi. Masalan [22]:

- *Public Domain Dedication (CCO)* – ushbu litsenziyani olgandan so'ng suratdan istalganidek foydalanishi mumkin;

- *CC Attribution (CC-BY)* – suratdan istalganidek foydalanishi mumkin, lekin muallifning ismini va manbasini keltiradi;

- *CC Attribution — Noncommercial (CC-BY-NC)* – mazkur litsenziya orqali olingan fotosuratlarini o'zgartirishi va notijoriy maqsadlarda foydalanishi mumkin bo'ladi;

- *CC Attribution No Derivatives (CC-BY-ND)* – bunda fotosuratlarini o'zgartirmasdan foydalanish kerak bo'ladi;

- *CC Attribution Non-Commercial No Derivatives (CC-BY-NC-ND)* – mazkur litsenziya 3 ta shartni o'z ichiga oladi. Rasmdan o'zgartirishsiz, notijoriy maqsadlarda va

muallifni ko'rsatish yo'li bilan foydalanish mumkin.

Keltirilgan holatlardan anglashiladiki, kibermakonda avatlardan foydalanishda qonuniy usulni ikki turga bo'lish mumkin.

Birinchisi: muallifning oldindan roziligi olgan holda foydalanish.

Ikkinchisi: turli litsenziyalar orqali fotosuratlardan tegishli shartlar asosida foydalanishi mumkin.

Mazkur holatdan aniqlab olish mumkin, yuqoridagi holat bo'yicha kiberdunyoda avatlardan qonuniy foydalanish chegarasi tegishli tartibda muallifning roziligini olish bilan belgilanadi. Bu esa undan qonuniy foydalanish asosini yaratib beradi.

Xulosalar

Keltirilgan holatlardan xulosa qilish mumkin, tobora rivojlanib borayotgan bugungi kun axborot texnologiyalari, ular bilan bog'liq rivojlanib borayotgan kibermakon va yangi turdagi munosabatlar, yangi obyektlarini tahlil qilish, ularning huquqiy tartibga solish mexanizmlarini yaratish olib borayotgan ilmiy tadqiqot ishimizning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Kibermakondagi yangi obyektlar sifatida avatlarni keltirib o'tishimiz mumkin. Avatlar yuqorida keltirilganidek virtual dunyoning ijtimoiy tarmoqlarida keng qo'llanib kelinadigan vositalaridan hisoblanadi. Shaxsning kibermakondagi o'zini identifikatsiya qilishga yordam beradigan rasm, surat, kartinka sifatida tasniflashimiz mumkin.

Avatlardan kibermakondan foydalanishda ikkita asosiy jihatga e'tibor beriladi.

Birinchidan, shaxs o'zini to'la himoyalangan shaxs sifatida oshkor qilmasdan namoyon bo'lishi mumkin. Bunda shaxsning yoshi, kasbi, millati, dini, erkidan qat'i nazar o'zining olamini qanday tasavvur qilgan bo'lsa, shunday namoyon etishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda o'zi xohlaganidek rasmni tayyorlab joylashtirib foydalanishi mumkin.

Ikkinchidan, shaxs aynan o'zligini boshqa insonlarning fotosuratini joylashtirish orqali ham namoyon qilishi mumkin. Bun-

da shaxs boshqa biron-bir mashhur insonning fotosuratini, o'z tanishining suratini tarmoqqa joysh tiradi.

Ikkala holatda ham avatarlardan foydalanish intellektual mulk obyekti ekanligiga ishora qilinmoqda. Sababi, ikkala holatda shaxs o'z ijod namunasi sifatida rasm, suratni tayyorlashi mumkin.

Kibermakonda foydalaniladigan rasm, suratlar ham intellektual mulk obyekti sifatida baholanishi uchun bir qator milliy va xorijiy qonun hujjatlarida mustahkamlab qo'yilgan.

Shuningdek, kibermakon transchegaraviy ahamiyat kasb etishi, undagi aso-

siy tartib-qoidalalar foydalanuvchilar tomonidan belgilanib kelinayotganligi tabiiy holat hisoblanadi. Huquqiy tartibga solinmagan munosabatlarga kirishganda kibermakon miqyosida foydalanuvchilar o'z qonunlarini o'rnatishni boshlaydi. Aynan mazkur holatlardan kelib chiqqan holda avatarlarning intellektual mulk obyekti hisoblanishi, u bilan bog'liq munosabatlarning huquqi tartibga solinishi bir qator huquqi sohalari orqali, jumladan, mualliflik huquq, turdosh huquqlar, patent huquqi va boshqalar bilan tartibga solish maqsadga muvofiq.

REFERENCES

1. Ochoa T.T. Who Owns an Avatar? Copyright, Creativity, and Virtual Worlds, *Vanderbilt Journal of Entertainment and Technology Law*, 2020, no. 14, p. 961.
2. Rassolov I.M. Pravo i kiberneticheskoye prostranstvo [Law and cybernetic space]. 2nd ed. Moscow, 2016, 232 p.
3. Gibson W. Neuromancer. New York, Berkeley Publishing Group, 1984, p. 51.
4. Dobrinskaya D.Ye. Moscow, MGU.
5. Berkman J.N., Berkman L.R. The Laws of Cyberspac. 1999, p. 32.
6. Yefemova L.G. Vidy pravootnosheniy, voznikayushchikh na platforme v Blockchain [Types of legal relations that appear on Blockchain platforms]. Moscow.
7. Vylyeva D.S. Avatar kak individualnyy vybor sredstva samoidentifikatsii [Avatar as an individual choice of means of self-identification]. *Scientific and technical statements of St. Petersburg State Pedagogical University, Humanitarian and social sciences*.
8. Ahn S.J.-G. Avatars. University of Georgia, 2011, p. 5.
9. Belisle J.-F., Onur B.H. Avatars as information: Perception of consumers based on their avatars in virtual worlds. *Psychology & Marketing*, 2010, vol. 27, iss. 8, pp. 741–765.
10. Antonova Yu.A., Demina S.A. Avatar kak element samoprezentatsii v sotsialnoy seti [Avatar as an element of self-presentation in a social network]. *Lingvokulturology*, 2010, no. 4, pp. 15–20
11. Pyatkov D.V., Pyatkova M.D., Serebryakov A.A. Pravovyye problemy ispol'zovaniya chuzhikh proizvedeniy iskusstva dlya oformleniya akkaunta v sotsial'nykh setyakh [Legal problems of using other people's works of art to create an account on social networks]. DOI: 10.14258/ralj(2022)2.6/.
12. Oqyulov O. Intellektual mulk huquqi [Intellectual property rights]. Tashkent, 2005, pp. 17–20.
13. Zokirov I.B. Fuqarolik huquqi [Civil rights]. TSUL, 2009, p. 71.
14. Oqyulov O., Egamberdiyev E., Baratov M.X., Kuldashv N.A et al. Fuqarolik va oila huquqi [Civil and family law]. Tashkent, 2022, 278 p.
15. Intellektual mulk huquqi: rivojlanish istiqbollari [Intellectual property rights: development prospects]. Ed. A. Gafurov. Tashkent, Adolat Publ., 2012, p. 172.

16. Wu J. Choosing My Avatar & the Psychology of Virtual Worlds: What Matters? *Kaleidoscope*, 2013, vol. 11, Article 89.

17. Zaytseva Yu.Ye. Obraz samoprezentatsii (avatara) kak faktor formirovaniya pervichnogo doveriya-nedoveriya k sub'yektu internet-kommunikatsii [Image of self-presentation (avatar) as a factor of primary trust/distrust in Internet communication]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta* – *Bulletin of St. Petersburg University*, 2012, pp. 134–143.

18. Antonova Yu.A., Demina S.A. Avatar as an element of self-presentation in a social network. 2010, no. 4, pp. 15–20.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

6 / 2022

BOSH MUHARRIR:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor,
y. f. d., dotsent

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha
falsafa doktori, dotsent

Mas'ul muharrir: D. Xudoynazarov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, Y. Mahmudov,
Y. Yarmolik, F. Muhammadiyeva, Sh. Yusupova

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

E-mail: tn.tdyu@mail.ru

Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 30.12.2022-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 18,83 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma raqami: 178.

TDYU tipografiyasida chop etildi.